

Czynniki utrudniające efektywne wykonywanie kary ograniczenia wolności

Wprowadzenie

Zmiany legislacyjne, które weszły w życie z dniem 1 lipca 2015 r.¹, w szczególności dotyczące art. 34 i 35 Kodeksu karnego (dalej: k.k.) k.k., miały na celu zintensyfikowanie dolegliwości związanych z karą ograniczenia wolności oraz ograniczenie atrakcyjności reżimu probacyjnego związanego z orzekaniem kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania. Z uzasadnienia projektu wynika, że kara ograniczenia wolności, obok grzywny, ma stać się podstawową karą orzeczaną za występki, których społeczna szkodliwość nie jest szczególnie wysoka. Wydłużenie okresu, na który kara ta może być orzekana, do 2 lat oraz przesunięcie do jej zakresu innych obowiązków ograniczających konkretne wolności człowieka (art. 34 § 1a pkt 3 k.k.), ma spowodować, że stanie się ona najbardziej elastyczną i możliwą do konkretyzowania *a casu ad casum*². Priorytet kar wolnościowych został wyrażony między innymi w art. 37a k.k. „jeżeli ustawa przewiduje zagrożenie karą pozbawienia wolności nieprzekraczającą 8 lat, można zamiast tej kary orzec grzywnę albo karę ograniczenia wolności, o której mowa w art. 34 § 1a pkt 1 lub 4”.

Z uwagi na powyższe zmiany, istotnym elementem sprawnego realizowania znacznie większej liczby kar polegających na wykonywaniu prac na cele społeczne i społecznie użytecznych (w związku z art. 45 k.k.w.), będzie prawidłowa współpraca kuratorów sądowych z samorządem lokalnym oraz podmiotami, w których jest wykonywana praca na cele społeczne.

Kara ograniczenia wolności jest istotnym narzędziem polityki kryminalnej, służącym pełniejszej indywidualizacji i racjonalizacji środków karnych. Istnieje możliwość stosowania jej do różnych kategorii sprawców i czynów. Istotą kary ograniczenia wolno-

---

¹ Ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2015 r., poz. 396).

² Rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw z dnia 15 maja 2014 r., druk sejmowy nr 2393, Uzasadnienie, s. 9.

ści nie jest jedynie wykonywanie określonej pracy, lecz wiele innych ograniczeń³. Są to ograniczenia w sferze swobód obywatelskich z elementami dolegliwości ekonomicznej (nieodpłatna kontrolowana praca na cele społeczne, potrącanie części wynagrodzenia)⁴. Skazany nie może bez zgody sądu zmieniać miejsca stałego pobytu (art. 34 § 2 pkt 1 k.k.), ma obowiązek udzielania wyjaśnień dotyczących przebiegu odbywania kary (art. 34 § 2 pkt 3 k.k.), w okresie odbywania kary w formie potrącania wynagrodzenia nie może bez zgody sądu rozwiązać stosunku pracy (art. 35 § 2 k.k.), a także jest zobligowany do wykonywania obowiązków orzeczonych w wyroku na podstawie art. 34 § 1a pkt 3 lub § 3 k.k. (w postępowaniu wykonawczym na podstawie art. 61 § 1 k.k.w.).

Jedną z właściwości tej kary jest jej elastyczność i indywidualizowanie sposobu traktowania skazanego w czasie wykonywania kary⁵. Wyraża się to w możliwości zmiany w postępowaniu wykonawczym formy obowiązku wykonywania pracy na potrącanie wynagrodzenia za pracę (art. 63a § 1 k.k.w.), a przede wszystkim w dopuszczalności zwolnienia od reszty kary (art. 83 k.k.). Istotne znaczenie w zakresie oddziaływań wychowawczych i resocjalizacyjnych na skazanego ma swoisty system nagród i kar wynikający z obowiązujących ustaw, czyli wskazana w art. 83 k.k. możliwość wcześniejszego zwolnienia od reszty kary, uznania kary za wykonaną (art. 64 k.k.w.), zmniejszenia orzeczonej liczby godzin wykonywanej pracy w stosunku miesięcznym (art. 61 § 2 k.k.w.) lub zarządzenie wykonania zastępczej kary pozbawienia wolności (art. 65 § 1 k.k.w.).

Właściwym punktem wyjścia do analizy kary ograniczenia wolności mogą być wielokrotnie wykazywane w literaturze przedmiotu, wady kary pozbawienia wolności, gdyż to ich występowanie uzasadnia poszukiwanie rozwiązań alternatywnych oraz wprowadzenia kary pracy na rzecz dobra ogólnego. Praca na cele społeczne zalicza się do *community sanctions*, czyli sankcji wykonywanych w społeczności lokalnej, przy jej pomocy i współdziałaniu, umożliwiając sprawcom resocjalizację i reintegrację społeczną. Jedną z głównych zalet *community sanction* jest to, że sprawca pozostaje przy ich stosowaniu w społeczeństwie, unikając izolacji więziennej⁶.

Dokonując porównania kary ograniczenia wolności z karą pozbawienia wolności, można wskazać na pozytywne aspekty tego rodzaju sankcji wolnościowej:

- skazany nie traci kontaktu ze środowiskiem, w którym funkcjonuje na co dzień, a przede wszystkim z rodziną, środowiskiem zawodowym, przyjaciółmi;
- kara pracy nie stygmatyzuje, a już na pewno nie tak jak kara więzienia;

³ S. Walczak, *Prawo penitencjarne, zarys systemu*, Warszawa 1972, s. 443.

⁴ A. Duracz-Walczak, K. Strzępek, *Kara ograniczenia wolności – alternatywa kary, pozbawienia wolności do lat dwóch*, [w:] B. Hołyst (red.), *Problemy współczesnej penitencjarystyki w Polsce*, Warszawa 1984, s. 190.

⁵ S. Paweła, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 1972, s. 325.

⁶ J. Rybicka-Ziarko, *Community service jako współczesna perspektywa dla polskiego prawa karnego*, [w:] S. Wrzosek (red.), *Język – Prawo – Społeczeństwo*, t. III, Radom 2012, s. 6.

- wykonywanie prac wśród osób zatrudnionych w wyznaczonym przez sąd podmiocie może wywierać pozytywny wpływ na skazanego (nauka odpowiedzialności za powierzone zadania, sumienności, wytrwałości, dyscypliny, punktualności, szacunku dla pracy innych, nawiązanie nowych wartościowych relacji z osobami spoza środowiska przestępczego);
- wykonywanie tej kary w miejscach publicznych lub ukazywanie jej pozytywnych efektów promuje lepsze zrozumienie społeczeństwa dla osób skazanych, ukazuje pożytek płynący z kar alternatywnych, pozwala w widoczny dla społeczeństwa sposób, wyrównać straty wyrządzone przestępstwem (np. po aktach wandalizmu), pomaga w akceptacji tych ludzi po odbyciu kary, prowadzi do reintegracji ze społeczeństwem;
- skazany pozostaje na wolności, nie podlega nadzorowi służby więziennej, nie ulega automatyzmowi, nie popada w apatię i zniechęcenie do podejmowania wysiłku zmiany swojego życia, ponieważ kara pracy uczy samodyscypliny, zmusza do działania nawet u osób, które nie mają nawyku pracy, wdraża do jej wykonania, może mieć wpływ na zdobycie nowych kwalifikacji zawodowych;
- koszty zorganizowania i wykonywania pracy na cele społeczne są mniejsze od kosztów utrzymania więźnia w jednostce penitencjarnej (należy zarówno uwzględnić wartość wykonanej pracy, jak i fakt, że skazany nadal może utrzymywać swoją rodzinę, która w tym okresie nie musi korzystać z zapomóg, jak to ma często miejsce w przypadku osadzenia skazanego w zakładzie karnym)⁷.

W *Memorandum wyjaśniającym* Europejskie reguły dotyczące sankcji i środków alternatywnych (*Zalecenie R (92) 16*), zawarte zostały następujące rekomendacje: „W interesie każdego społeczeństwa leży resocjalizacja sprawców. W związku z tym na społeczeństwie spoczywa obowiązek wspierania tego procesu. Udział społeczności w wykonywaniu sankcji i środków alternatywnych stwarza okazję ku temu, aby obywatele – zarówno indywidualnie, jak i grupowo – wnieśli wkład w resocjalizację sprawców, a więc w ochronę społeczeństwa i jego członków. Udział społeczności w wykonywaniu sankcji i środków może mieć istotny wpływ na sprawcę. Szansę, że stosunek sprawcy do społeczeństwa stanie się bardziej odpowiedzialny, będą większe, jeżeli będzie on świadom tego, że społeczeństwo jest zainteresowane poprawieniem się jego sytuacji osobistej i społecznej. Jednocześnie przed sprawcą otwierają się możliwości stworzenia lub odnowienia istotnych więzi ze społeczeństwem oraz nawiązania kontaktów i uzyskania pomocy”⁸.

⁷ M. Szewczyk, *Kara ograniczenia wolności*, [w:] M. Melezini (red.), *Kary i środki karne. Poddanie sprawcy próbie*, t. 6, C.H. Beck Instytut Nauk Prawnych, Warszawa 2010, s. 233.

⁸ *Europejskie reguły dotyczące sankcji i środków alternatywnych, Zalecenie R (92) 16, Memorandum wyjaśniające*, [w:] *Polski system probacji, stan i kierunki rozwoju w kontekście standardów europejskich*,

Wyniki badań własnych

Na początku 2014 r. autorka niniejszego artykułu przeprowadziła badania aktowe i ankietowe na grupie sędziów (70 respondentów), kuratorów (335 respondentów) oraz przedstawicieli jednostek, w których jest wykonywana praca na cele społeczne (30 respondentów), dotyczące orzekania i wykonywania kary ograniczenia wolności, po wprowadzeniu dwóch istotnych nowelizacji, które weszły w życie w 2010 i 2012 r. Kwestionariusze ankiety zostały skonstruowane na potrzeby opisywanego projektu badawczego, na podstawie danych uzyskanych z następujących źródeł: akt wykonawczych z orzeczoną karą ograniczenia wolności, prowadzonych w zespołach kuratorskich, akt głównych spraw karnych, wywiadu grupowego przeprowadzonego z kuratorami zawodowymi, pism nadzorczych kierowanych z Ministerstwa Sprawiedliwości do sądów okręgowych, sprawozdań z lustracji i wizytacji przeprowadzanych w zespołach kuratorskich.

Celem przeprowadzonych badań było, między innymi, poznanie czynników pozostających w związku z wskazywanym przez ustawodawcę niskim poziomem osiągania celów wychowawczych i resocjalizacyjnych kary ograniczenia wolności (dalej skrót: k.o.w.) oraz zidentyfikowanie przyczyn niewykonywania przez skazanych orzeczonych prac na cele społeczne, mających źródło w czterech obszarach, związanych z:

1. Kwestiami orzecznictwymi;
2. Postawą, właściwościami i sytuacją skazanego;
3. Działalnością kuratora i etapem wykonania kary;
4. Działalnością placówek podległych jednostkom samorządu terytorialnego, instytucji państwowych (art. 56 § 2 k.k.w.) oraz fundacji, stowarzyszeń, organizacji użyteczności publicznej, reprezentujących społeczność lokalną (art. 56 § 3 k.k.w.), wyznaczonych do organizowania i nadzorowania prac na cele społeczne (dalej zwanych „podmiotami”)⁹.

W niniejszym artykule omówione zostaną zagadnienia związane z etapem wykonania orzeczeń w zespołach kuratorskich¹⁰, z próbą odpowiedzi na pytanie: z jakiego powodu, mimo wymienionych w poprzednim rozdziale korzyści wynikających z orze-

---

Materiały z konferencji Komisji Praw Człowieka i Praworządności 27–28 października 2008 r., Kancelaria Senatu RP, Warszawa 2010, s. 350.

⁹ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 1 czerwca 2010 r. w sprawie podmiotów, w których jest wykonywana kara ograniczenia wolności oraz praca społecznie użyteczna (Dz. U. z 2010 r., Nr 98, poz. 634). Stan prawny aktów prawnych podawany w niniejszym rozdziale jest na dzień przeprowadzania badań, to jest. pierwszą połowę 2014 r.

¹⁰ A. Janus-Dębska, *Uwarunkowania efektywnego wykonania kary ograniczenia wolności*, Ministerstwo Sprawiedliwości, „Probacja” 2014, nr III, s. 125; eadem, *Współpraca kuratorów z osobami organizującymi i nadzorującymi prace skazanych w ramach kary ograniczenia wolności w świetle badań własnych*, Ministerstwo Sprawiedliwości, „Probacja” 2015, nr III, s. 18; eadem, *Orzekanie i wykonywanie kary ograniczenia wolności w świetle badań statystyczno-kryminologicznych*, [w:] A. Babiński, M. Jurgilewicz, N. Malec (red.), *Państwo Prawo Bezpieczeństwo*, T. I, Szczytno 2015, s. 83.

czenia kary ograniczenia wolności, dzięki której skazany nie ponosi konsekwencji związanych z izolacją więzienną, duży odsetek kar nie jest wykonywany?

Podczas prowadzonych badań kierownik zespołu kuratorskiego, jednego z sądów rejonowych w Polsce, poproszony został o przekazanie do analizy wszystkich teczek akt kuratorskich, które wpłynęły do wykonania do zespołów przed 31 grudnia 2009 r. i w 2014 r. nadal pozostawały jako czynne¹¹. Tego rodzaju spraw w badanym zespole było prowadzonych siedem. Poniżej zaprezentowane zostaną dwa z badanych przypadków, w których kumuluje się wiele niekorzystnych czynników utrudniających wykonywanie orzeczonej kary ograniczenia wolności.

Przypadek nr 1. *Akta zostały przekazane do zespołu kuratorskiego w kwietniu 2009 r. Osoba skazana z art. 278 § 1 k.k. – zabór w celu przywłaszczenia mienia w postaci roweru o wartości 400 zł. Kara ograniczenia wolności w wymiarze 10 miesięcy polegająca na wykonywaniu nieodpłatnej kontrolowanej pracy w wysokości 30 godzin miesięcznie. W sprawie został orzeczony dozór kuratora i szkoda na rzecz pokrzywdzonego, bez wskazanego terminu wykonania obowiązku. Przed przekazaniem teczek do zespołu kuratorskiej służby sądowej (dalej skrót: zespołu kss), do skazanego zostaje przesłane wezwanie do stawienia się w MPO, celem wykonania prac na cele społeczne. Skazany nie podejmuje orzeczonych prac, kurator ustala nowe miejsce pobytu ww. W maju tego samego roku akta zostają przekazane do innego zespołu zgodnie z właściwością. Skazany stawia się na wezwanie do sądu w czerwcu. Kurator dokonuje ustaleń: skazany ma wykształcenie podstawowe, zawód wyuczony – wykwalifikowany robotnik budowlany, zatrudniony jest w firmie ochroniarskiej, pracuje na noc z 48-godzinnymi przerwami, z uwagi na powyższe deklaruje możliwość wykonania kary. Kurator gromadzi także informacje dotyczące sytuacji rodzinnej i zdrowotnej ww.: skazany mieszka z matką, jest rozwodnikiem, posiada dwójkę dzieci i obowiązek alimentacyjny (zadłużenia w ZUS-ie), nie utrzymuje kontaktów z byłą żoną i dziećmi, swój stan zdrowia ocenia jako dobry, nie zgłasza żadnych chorób uniemożliwiających podjęcie pracy i uzależnień, według oświadczenia niekarany. W tym samym dniu kurator występuje z wnioskiem o wyznaczenie nowego miejsca pracy. Po decyzji Sądu, skazany w październiku zostaje skierowany do stowarzyszenia działającego na rzecz społeczności lokalnej, celem wykonywania orzeczonych prac. Kurator społeczny składa sprawozdanie z objęcia dozorem. Potwierdza informacje dotyczące sytuacji materialnej i rodzinnej skazanego, jednakże w zakresie karalności uzyskuje informacje sprzeczne do uzyskanych wcześniej, ponieważ dozorowany ma negatywną opinie policyjną, znęcał się nad rodziną, był wcześniej kara-*

¹¹ Z badania dotyczącego wskazanego okresu, wyłączone zostały sprawy, w których postępowanie wykonawcze zostało zawieszone, oraz sprawy, które zostały przekazane do sekcji wykonawczych wydziałów karnych w związku ze złożonymi przez kuratorów wnioskami o wszczęcie postępowań incydentalnych. Analiza akt spraw przeprowadzona została w I połowie 2014 r.

ny, jest znany jako osoba nadużywająca alkoholu, ma także orzeczoną karę ograniczenia wolności w innej sprawie. Skazany nie wykonuje orzeczonych prac. Kurator w grudniu 2009 r. występuje o odroczenie wykonania kary z uwagi na konieczność wykonania przez skazanego kary ograniczenia wolności orzeczonej w innej sprawie z 2006 r. Sąd uwzględnia wnioski i odracza wykonanie kary do czerwca 2010 r. Dozór zostaje uchylony z uwagi na zmiany legislacyjne (uchylenie art. 36 § 1 k.k.). Nowy kurator zawodowy, który przejmie sprawę do prowadzenia w listopadzie 2010 r., sporządza notatkę z rozmowy ze skazanym i ustala, że obecnie w wykonaniu pozostają trzy inne sprawy z orzeczoną karą ograniczenia wolności wobec tej osoby. Sytuacja rodzinna skazanego nie uległa zmianie, pozostaje on bez zatrudnienia, deklaruje podjęcie pracy. Skazany nadal nie wykonuje orzeczonych kar, tłumaczy ten fakt urazem kolana (skazany nie posiada ubezpieczenia zdrowotnego). Do wykonania wpływa czwarta kara ograniczenia wolności wobec tej samej osoby. Po trzech latach w 2011 r. skazany kończy wykonywanie kary orzeczonej w sprawie z 2008 r. (w wymiarze 10 miesięcy po 20 godzin miesięcznie). Skazany nadal nie wykonuje orzeczonych prac, co jest skutkiem hospitalizacji i problemów zdrowotnych związanych z nadużywaniem alkoholu (rozpoznanie w załączonym zaświadczeniu lekarskim – „poalkoholowa marskość wątroby”), wcześniej ww. zaprzeczał problemom alkoholowym. W czerwcu 2012 r. kończy się kolejna sprawa orzeczone w 2006 r. (12 miesięcy po 30 godzin). W lipcu 2012 r. rozpoczyna wykonywanie kary do omawianej sprawy. Karę wykonuje nieregularnie, w niepełnym wymiarze godzin. W październiku 2012 r. kurator występuje z wnioskiem w przedmiocie zarządzenia kary zastępczej z uwagi na uchylanie się od wykonania kary. We wniosku informuje o poprzednich skazaniach, ignorującym stosunku skazanego do wyroku sądu, fakcie nadużywania przez ww. alkoholu oraz pozostawiania bez zatrudnienia. Postanowieniem z maja 2013 r. sąd nie uwzględnił wniosku kuratora, z uwagi na fakt, że skazany do dnia posiedzenia wykonał połowę orzeczonej kary i zadeklarował wykonanie jej w całości. Skazany nadal wykonuje karę nieregularnie. W międzyczasie wpływają kolejne sprawy z orzeczoną karą ograniczenia wolności wobec tej samej osoby. Sędzia wykonawczy przedstawia stanowisko (dołączone do akt), że skazany może wykonywać jednocześnie kilka kar ograniczenia wolności, jeśli nie przekracza 8 godzin pracy na dobę. Skazany nie stawia się na kolejne wezwania kuratora. W listopadzie 2013 r. kurator poucza skazanego o jego sytuacji prawnej oraz obliuguje do systematycznego wykonywania prac na cele społeczne oraz uiszczenia szkody na rzecz pokrzywdzonego. Do akt zostaje dołączone orzeczenie o lekkim stopniu niepełnosprawności skazanego, pozwalającym na podejmowanie zatrudnienia, zgodnie z możliwościami psychofizycznymi. W grudniu 2012 r. skazany uległ wypadkowi (załączona stosowna dokumentacja lekarska). Skazany ponownie podejmuje orzeczone prace w lutym 2014 r. Po pięciu latach od uprawomocnienia się wyroku prze-

pracował 143 godziny z orzeczonych 300, czyli średnio 29 godzin rocznie. Jak wynika z załączonej karty karnej, wobec skazanego sześciokrotnie była orzekana kara ograniczenia wolności, raz kara pozbawienia wolności w zawieszeniu z dozorem kuratora. Z orzeczonych od 2006 r. kar: dwie zostały wykonane w całości, jedna została zamieniona na karę zastępczą pozbawienia wolności, pozostałe są w wykonaniu. Podesądny był skazywany z art.: 178a § 1 k.k. (jazda pod wpływem alkoholu pojazdem mechanicznym), 207 § 1 k.k. (znęcanie się nad rodziną), 209 § 1 k.k. (trzykrotnie, niealimentacja), 278 § 1 k.k. (dwukrotnie, przywłaszczenie mienia). Skazany trzykrotnie naruszył porządek prawny po orzeczeniu omawianej kary ograniczenia wolności.

Przypadek nr 2. Akta zostały przekazane do zespołu kuratorskiego w maju 2006 r. Osoba skazana z art. 278 § 1 k.k. i 278 § 3 k.k. – kradzież 20 sztuk żarówek, usiłowanie kradzieży 39 tubek pasty do zębów. Orzeczona kara ograniczenia wolności w wymiarze 18 miesięcy polegająca na wykonywaniu nieodpłatnej kontrolowanej pracy w wysokości 40 godzin miesięcznie. W sprawie został orzeczony dozór kuratora oraz obowiązek powstrzymywania się od używania środków odurzających. Podesądna jest znana kuratorowi z wcześniej prowadzonego dozoru, w którym zdiagnozowane zostało uzależnienie ww. od środków odurzających oraz brak stałego miejsca pobytu w związku z prowadzonym przez skazaną wędrownym trybem życia. Jak wynika z karty karnej, dozorowana była karana 13 razy za przestępstwa i wykroczenia przeciwko mieniu (art. 278 § 1 k.k. i art. 119 § 1 k.w.), na kary pozbawienia wolności, pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem (z dozorem kuratora i obowiązkiem podjęcia leczenia odwykowego), ograniczenia wolności (brak informacji w Karcie Karnej czy kary zostały wykonane), grzywny (brak informacji w Karcie Karnej czy zostały wykonane), aresztu (brak informacji czy zostały wykonane). Skazana jest poszukiwana listem gończym do nowej sprawy karnej. Kurator dokonuje szeregu czynności, celem ustalenia miejsca pobytu skazanej i w listopadzie 2006 r. ustala, że przebywa ona w areszcie śledczym. Następna informacja z Krajowego Rejestru Karnego zawiera kolejne trzy skazania dozorowanej z art. 278 § 1 k.k. i 286 § 1 k.k. (oszustwo), na kary pozbawienia wolności (łącznie 16 skazań). Kurator występuje o odroczenie wykonania kary ograniczenia wolności, z uwagi na wieloletni pobyt ww. w zakładzie karnym. Sąd zawiesza postępowanie wykonawcze do momentu opuszczenia przez skazaną zakładu karnego. Skazana po 3 latach odbywania kary pozbawienia wolności stawia się u kuratora i wyraża zgodę na podjęcie pracy. Sąd postanowieniem ze stycznia 2010 r. podejmuje zawieszone postępowanie i zarządzeniem z kwietnia tego samego roku kieruje ww. do podjęcia pracy na cele społeczne w fundacji. Skazana orzeczonej pracy nie podejmuje, kurator ustala, że ponownie przebywa w areszcie i przesyła na adres aresztu wezwanie do stawienia się w sądzie po zakończeniu kary. Skazana po opuszczeniu jednostki penitencjarnej składa wnioski o odroczenie wykonania kary

z uwagi na zły stan zdrowia (zawał mięśnia sercowego, załączona dokumentacja lekarska). Przed wydaniem postanowienia sąd uzyskuje informacje, że skazana ponownie odbywa karę pozbawienia wolności. Po odbyciu kary skazana nie stawia się na badania sądowo-lekarskie zarządzone w związku ze złożonym wnioskiem. W maju 2013 r. sąd wydaje postanowienie: „Zarządzenie zastępczej kary za niewykonaną karę ograniczenia wolności na obecnym etapie postępowania byłoby przedwczesne, albowiem skazana nie została skierowana do żadnego zakładu pracy w celu wykonania orzeczonej kary”. Akta wracają do zespołu kss w sierpniu 2013 r. Kurator z systemu NEO-SAD uzyskuje informacje, że skazana odbywa trzy kary pozbawienia wolności, termin końca kary wyznaczony jest na październik 2016 r. Kurator przesyła skazanej wezwanie na adres zakładu karnego, do stawienia się w sądzie po opuszczeniu jednostki penitencjarnej. Postępowanie ponownie zostaje zawieszone na wniosek kuratora i zostaje podjęte w lutym 2014 r. po wcześniejszym zakończeniu przez skazaną kary. Akta wracają do zespołu. Kurator wzywa skazaną do sądu i dokonuje następujących ustaleń, dotyczących jej sytuacji materialnej, rodzinnej i zdrowotnej: skazana jest panną, nie posiada dzieci, mieszka w lokalu socjalnym, ma wykształcenie podstawowe, przed osadzeniem nigdy nie pracowała, ma orzeczony umiarkowany stopień niepełnosprawności po przebytych zawałach serca, utrzymuje się z zasiłku z OPS. Kurator ponownie kieruje skazaną do wykonywania prac na cele społeczne, tym razem w stowarzyszeniu, ww. wyraża zgodę na podjęcie wskazanej pracy. Do teczek zostaje dołączona niezbędna dokumentacja potwierdzająca informacje uzyskane od skazanej. W orzeczeniu o stopniu niepełnosprawności we wskazaniach dotyczących odpowiedniego zatrudnienia jest odnotowane zalecenie: „praca na stanowisku przystosowanym do niepełnosprawności”.

Należy rozważyć, czy kary orzekane wobec osób, w przypadkach opisanych powyżej, odniosą skutek zakładany przez ustawodawcę.

Tabela 1 prezentuje dane dotyczące godzin prac na cele społeczne (art. 34 § 1a pkt 1 k.k. i art. 45 § 1 k.k.w.), które zostały zakończone w zespołach kss w ciągu ostatnich pięciu lat. W *Sprawozdaniu z działalności kuratorskiej służby sądowej* (symbol MS-S40), liczba zakończonych godzin pracy w okresie sprawozdawczym podzielona jest na dwa rodzaje:

- zakończonych na skutek faktycznego wykonania pracy,
- zakończonych z innych przyczyn.

Udział spraw dotyczących faktycznie wykonanych prac przez skazanych we wszystkich sprawach zakończonych, co roku ulega zmniejszeniu, od blisko 54,4% w 2011 r. do 43,5% w 2015 r.

Inne niż wykonanie pracy przyczyny zakończenia k.o.w. to:

- zarządzenie zastępczej kary pozbawienia wolności;

- przesłanie orzeczenia do wykonania zgodnie z właściwością do innego sądu (na skutek zmiany miejsca pobytu skazanego);
- przedawnienie;
- zmiany legislacyjne z końca 2013 r., kiedy to według nowej ustawy część czynów objętych prawomocnym wyrokiem skazującym za przestępstwo zostało przeniesione do kategorii wykroczeń (kontrawencjonalizacja).

Najczęstszą przyczyną zakończenia k.o.w. w inny sposób niż wykonanie pracy, jest zarządzenie wykonania zastępczej kary pozbawienia wolności. Przykładowo – na **91 650** spraw dotyczących kary ograniczenia wolności, które wpłynęły do zespołów kss w 2015 r. (stan spraw w ostatnim dniu poprzedniego roku wynosił 58 565), kuratorzy złożyli wnioski z art. 65 § 1 k.k.w. w zw. z art. 66 § 1 k.k.w. w **76 514** sprawach, z czego **69 003** zostały rozpatrzone, w tym **49 473** uwzględnione¹².

Tabela 1. Zakończenie godzin prac na cele społeczne (łącznie w ramach kary ograniczenia wolności i pracy społecznie użytecznej) w Zespołach Kuratorskiej Służby Sądowej w Polsce w latach 2011–2015

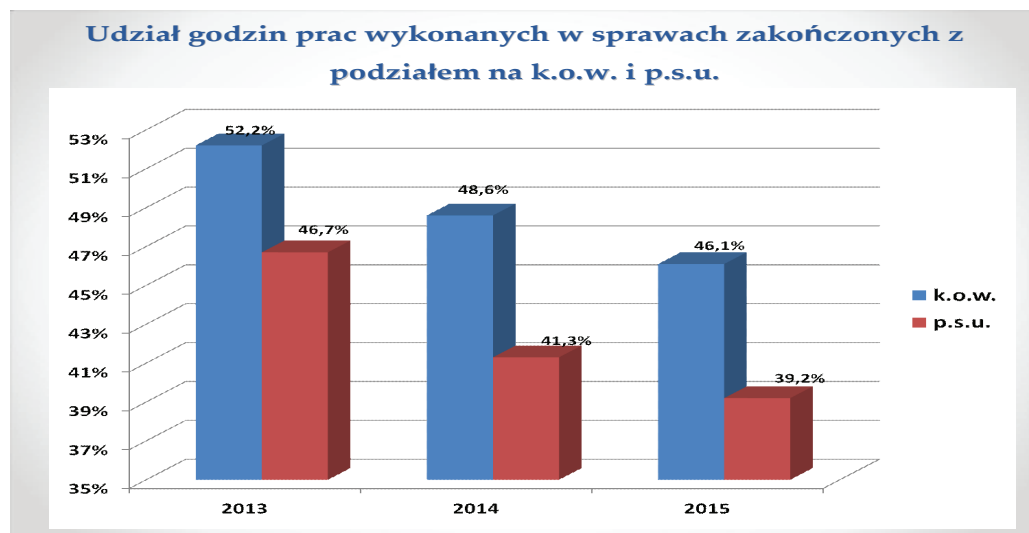
Lp.	Rok	Liczba zakończonych godzin pracy (łącznie wszystkie przyczyny) [mln]	Zakończone na skutek faktycznego wykonania prac	Udział godzin prac wykonanych w sprawach zakończonych [%]
1.	2011	13 287 041	7 228 393	54,4%
2.	2012	15 902 246	8 223 940	51,7%
3.	2013	17 152 443	8 712 360	50,8%
4.	2014	14 799 163	6 816 752	46%
5.	2015	14 961 080	6 510 879	43,5%

Dane: Ministerstwo Sprawiedliwości, Wydział Statystyki, Sprawozdanie z działalności kuratorskiej służby sądowej, za lata 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, symbol: MS-S40.

W zespołach kss prowadzone są sprawy oznaczone symbolem „Kkow”, które obejmują prace na cele społeczne orzeczone w ramach kary ograniczenia wolności na podstawie art. 34 § 1a pkt 1 k.k. (w skrócie: k.o.w.) oraz prace społecznie użyteczne orzeczone w zamian za nieuiszczoną grzywnę na podstawie art. 45 § 1 k.k.w. (w skrócie p.s.u.). Analiza danych statystycznych wskazuje, że to właśnie ten drugi rodzaj prac jest w większym stopniu kończony w inny sposób niż na skutek ich wykonania, co obrazuje wykres 1.

¹² Dane: Ministerstwo Sprawiedliwości, Wydział Statystyki, Sprawozdanie z działalności kuratorskiej służby sądowej za rok 2015, symbol: MS-S40.

Wykres 1. Udział godzin prac wykonanych w sprawach zakończonych z podziałem na kary ograniczenia wolności (k.o.w.) i prace społecznie użyteczne (p.s.u.) w zespołach kuratorskiej służby sądowej (Polska) w latach 2013–2015

Dane: Ministerstwo Sprawiedliwości, Wydział Statystyki, Sprawozdanie z działalności kuratorskiej służby sądowej, za lata 2013, 2014, 2015, symbol: MS-S40.

W ciągu ostatnich dwóch lat w zespołach kss znacznie zwiększył się wpływ spraw dotyczących prac społecznie użytecznych, natomiast kar ograniczenia wolności nieznacznie się zmniejszył. Jest to zjawisko mogące świadczyć o częstszym orzekaniu przez sądy kary grzywny lub pogarszającej się sytuacji finansowej osób skazanych, którzy nie mogąc wykonać kary grzywny, są zobligowani do wykonania jej formy zastępczej, czyli pracy społecznie użytecznej, bądź też zwiększeniu aktywności sądów w zakresie egzekucji kary grzywny. Analizowane dane statystyczne nie pozwalają na jednoznaczne wskazanie przyczyn tego stanu rzeczy. Dynamikę opisywanego procesu możemy zaobserwować na wykresie 2.

Wykres 2. Udział kar ograniczenia wolności (k.o.w.) i prace społecznie użyteczne (p.s.u.) w ogólnej liczbie spraw „Kkow” wpływających do zespołów kuratorskiej służby sądowej (Polska) w latach 2013–2015¹³

Dane: Ministerstwo Sprawiedliwości, Wydział Statystyki, Sprawozdanie z działalności kuratorskiej służby sądowej, za lata 2013, 2014, 2015, symbol: MS-S40.

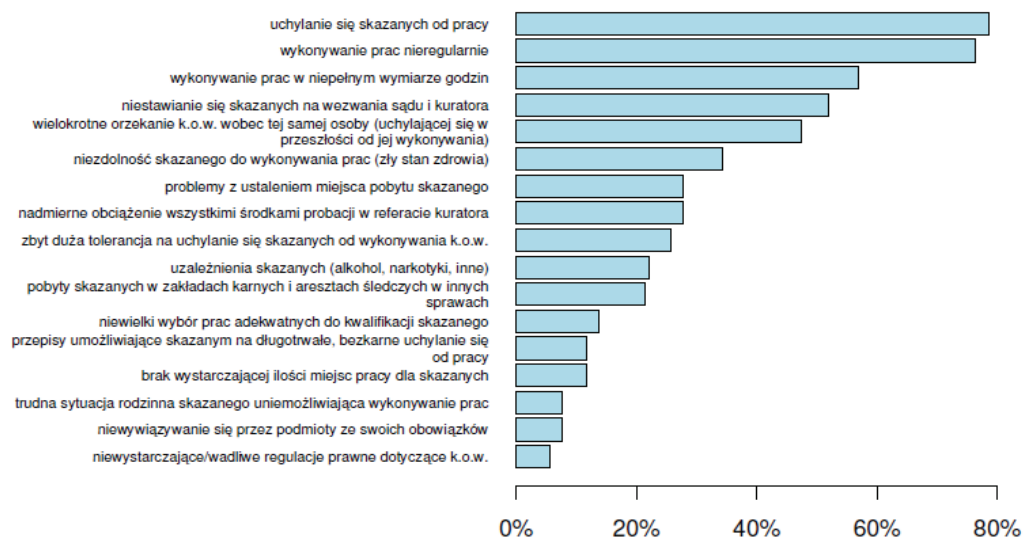
Podczas prowadzonych badań kuratorom i sędziom zadano pytanie: **Z jakimi problemami, które mają wpływ na przewlekłość postępowania, spotyka się kurator, nadzorując wykonywanie kary ograniczenia wolności?**

Odpowiedzi udzielone przez respondentów z grupy zawodowej kuratorów zostały zaprezentowane na wykresie 3. Jako najważniejsze czynniki mające wpływ na zbyt długotrwałe postępowanie wykonawcze, kuratorzy wymienili: uchylanie się skazanych od wykonywania orzeczonej pracy na cele społeczne (78,5% odpowiedzi respondentów) i wykonywanie prac nieregularnie (76,4%), wykonywanie przez skazanych pracy w niepełnym wymiarze godzin (57,0%), niestawianie się skazanych na wezwanie sądu i kuratora (51,9%), wielokrotne orzekanie k.o.w. wobec tej samej osoby, uchylającej się w przeszłości od wykonania tego rodzaju kary (47,5%), niezdolność skazanego do wykonywania pracy, z uwagi na zły stan zdrowia (34,3%), problemy z ustaleniem miejsca pobytu skazanego (27,8%), nadmierne obciążenie wszystkimi środkami probacji w referacie kuratora (27,8%), zbyt duża tolerancja na uchylanie się skazanych od wykonywania k.o.w., zarówno ze strony kuratorów, jak i sędziów (25,7%), uzależnienia skazanych (22,1%) oraz pobyt skazanych w aresztach śledczych i zakładach karnych w innych sprawach (21,5%). Jako czynniki mniejszej wagi wymienione zostały: niewielki wybór prac adekwatnych do

¹³ *Ibidem.*

kwalifikacji skazanego (13,7%), przepisy umożliwiające skazanym długotrwale, bezkarne uchylenie się od pracy (11,6%), brak wystarczającej liczby miejsc pracy dla skazanych (11,6%), trudna sytuacja rodzinna skazanego, uniemożliwiająca wykonywanie prac (7,8%), niewywiązywanie się przez podmioty ze swoich obowiązków (7,8%), niewystarczające/wadliwe regulacje prawne dotyczące k.o.w. (5,7%)¹⁴.

Wykres 3. Czynniki mające wpływ na przewlekłość postępowań wykonawczych w zakresie spraw z orzeczoną karą ograniczenia wolności w opinii kuratorów

Źródło: Badania własne

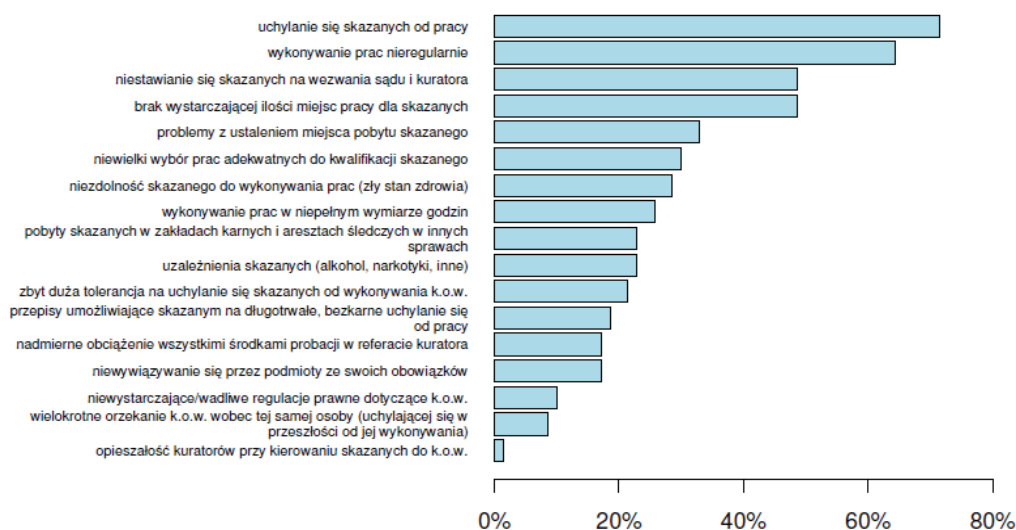
Przyczyn długotrwałego wykonywania prac na cele społeczne należy poszukiwać już na etapie orzekania kary. Diagnozowanie sytuacji oskarżonego pod kątem jego stanu zdrowia, właściwości i warunków osobistych przed wydaniem wyroku tylko w wybranych przypadkach powoduje orzekanie kary ograniczenia wolności wobec osób, które nie mają predyspozycji do jej wykonania. Często brak jest prognozy kryminologicznej, opartej na analizie dotychczasowej karalności skazanego oraz jego sposobu funkcjonowania, które to dane mogą wskazywać na niskie prawdopodobieństwo wykonania tego rodzaju kary. Kuratorzy w wypełnianych ankietach zwrócili uwagę na powyższe problemy, wskazując na takie czynniki, jak: wielokrotne orzekanie k.o.w. wobec tej samej osoby, uchyłającej się w przeszłości od wykonania tego rodzaju kary, niezdolność skazanego do wykonywania pracy, z uwagi na zły stan zdrowia, problemy z ustaleniem

¹⁴ Każdy z respondentów miał możliwość zaznaczenia sześciu najczęściej występujących czynników, z tego powodu łączna suma wyników jest większa niż 100%.

miejsca pobytu skazanego (orzekanie k.o.w. wobec osób bezdomnych), uzależnienia, trudna sytuacja rodzinna skazanego, uniemożliwiająca wykonywanie prac.

Również sędziowie podczas badań wypowiadali się w przedmiotowym zakresie. Na wykresie 4 przedstawiono odpowiedzi na zadanie: **Proszę wskazać czynniki, które mają wpływ na przewlekłość postępowania wykonawczego w części spraw z orzeczoną karą ograniczenia wolności.**

Wykres 4. Czynniki mające wpływ na przewlekłość postępowań wykonawczych w zakresie spraw z orzeczoną karą ograniczenia wolności w opinii sędziów

Źródło: Badania własne

W ocenie sędziów trzy najistotniejsze czynniki, które mają wpływ na znaczne wydłużenie postępowania wykonawczego, są zbieżne z opiniami kuratorów. Są to: uchylenie się skazanych od pracy (72,5% odpowiedzi), wykonywanie prac nieregularnie (65,2%), niestawianie się skazanych na wezwania sądu i kuratora (49,3%). Przyczyny te wskazują na negatywną postawę sprawcy, często nazywaną w prowadzonej przez kuratorów dokumentacji: „ignorujący stosunek skazanego do wyroku sądu i nałożonych obowiązków”. Jako istotny czynnik zostało wskazane: „brak wystarczającej ilości miejsc pracy dla skazanych” (49,3%). Kuratorzy, którzy kierują podopiecznych do wyznaczonego podmiotów i mają bezpośrednią wiedzę w tym zakresie nie postrzegają tego czynnika, jako ważnego. Zdarza się, że osoby skazane, podczas posiedzenia wykonawczego, na skutek złożonego przez kuratora wniosku w związku z art. 65 § 1 k.k.w., oświadczają, że nie wykonali orzeczonych prac z uwagi na brak miejsc pracy, stąd też może wynikać przekonanie sędziów o istnieniu tego rodzaju przeszkody.

Kolejne odpowiedzi respondentów wskazywały na znacznie mniejsze znaczenie pozostałych czynników, takich jak: problemy z ustaleniem miejsca pobytu skazanego (33,3%), niewielki wybór prac adekwatnych do kwalifikacji skazanego (30,4%), niezdolność skazanego do wykonywania prac, na przykład z uwagi na zły stan zdrowia (30,0%), wykonywanie prac w niepełnym wymiarze godzin (26,1%), uzależnienia skazanych (narkotyki, alkohol, inne) oraz pobyty skazanych w zakładach karnych i aresztach śledczych w innych sprawach (po 23,2%), zbyt duża tolerancja na uchylanie się skazanych od wykonywania k.o.w. (21,7%), przepisy umożliwiające skazanym długotrwale, bezkarne uchylanie się od pracy (18,8%), niewywiązywanie się przez podmioty ze swoich obowiązków i nadmierne obciążenie wszystkimi środkami probacji w referacie kuratora (po 17,4%), niewystarczające/wadliwe regulacje prawne dotyczące k.o.w. (10,1%), wielokrotne orzekanie k.o.w. wobec tej samej osoby, uchylającej się w przeszłości od jej wykonywania (8,7%)¹⁵. Tylko jeden z sędziów wskazał, że przyczyną powyższej sytuacji może być opieszałość kuratorów przy kierowaniu skazanych do wykonywania kary.

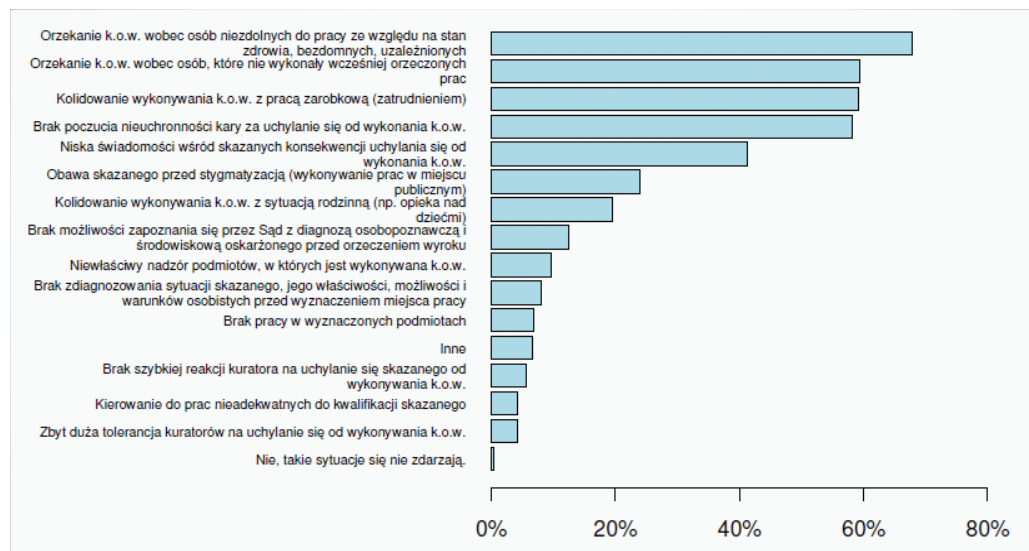
Kuratorzy odpowiadali również na pytanie: **Czy zdarza się, że osoby skazane nie wykonują orzeczonych prac lub wykonują je w niepełnym wymiarze godzin i/ lub nieregularnie? Jeśli tak – proszę zaznaczyć, co najczęściej, zgodnie z Pani/Pana doświadczeniem zawodowym jest przyczyną takiej sytuacji.**

Trzy najczęściej podawane przez kuratorów czynniki to: orzekanie k.o.w. wobec osób niezdolnych do pracy ze względu na stan zdrowia, bezdomnych, uzależnionych (67,8% odpowiedzi), wobec osób, które nie wykonały wcześniej orzeczonych prac (59,4%), kolidowanie wykonywania k.o.w. z pracą zarobkową (59,1%). W wielu przypadkach wyżej wskazane czynniki są poważną przeszkodą w sprawnym wykonaniu kary ograniczenia wolności i skutkują orzeczeniem wobec skazanego kary zastępczej pozbawienia wolności lub długotrwałym postępowaniem wykonawczym, powiązaniem z jego zawieszeniem. W opinii kuratorów, tak jak i sędziów, na niesumienne wykonywanie prac przez skazanych w dużym stopniu wpływa: brak poczucia nieuchronności kary za uchylanie się od wykonania k.o.w. (58,2% odpowiedzi) i niska świadomość wśród skazanych konsekwencji uchylania się od wykonania k.o.w. (41,2%). Jednakże we wszystkich analizowanych w trakcie badań aktach, w sytuacji gdy podsądny stawiał się na wezwanie kuratora, znajdował się formularz pouczenia, z podpisem świadczącym o zapoznaniu się przez sprawcę z tym dokumentem. Kuratorzy często praktykują dodatkowe ustne pouczenie skazanego, gdy istnieje obawa, że treść przepisów może być niezrozumiała dla rozmówcy¹⁶.

¹⁵ Każdy z respondentów miał możliwość zaznaczenia sześciu najczęściej występujących czynników, z tego powodu łączna suma wyników jest większa niż 100%.

¹⁶ A. Janus-Dębska, *Uwarunkowania skutecznego wykonania kary ograniczenia wolności w formie prac na cele społeczne na podstawie badań własnych*, [w:] M. Konopczyński, Ł. Kwadrans, K. Stasiak,

Wykres 5. Przyczyny niewykonywania przez osoby skazane prac na cele społeczne lub wykonywanie w niepełnym wymiarze godzin, niezgodnie z wyrokiem sądu, w opinii kuratorów

Źródło: Badania własne

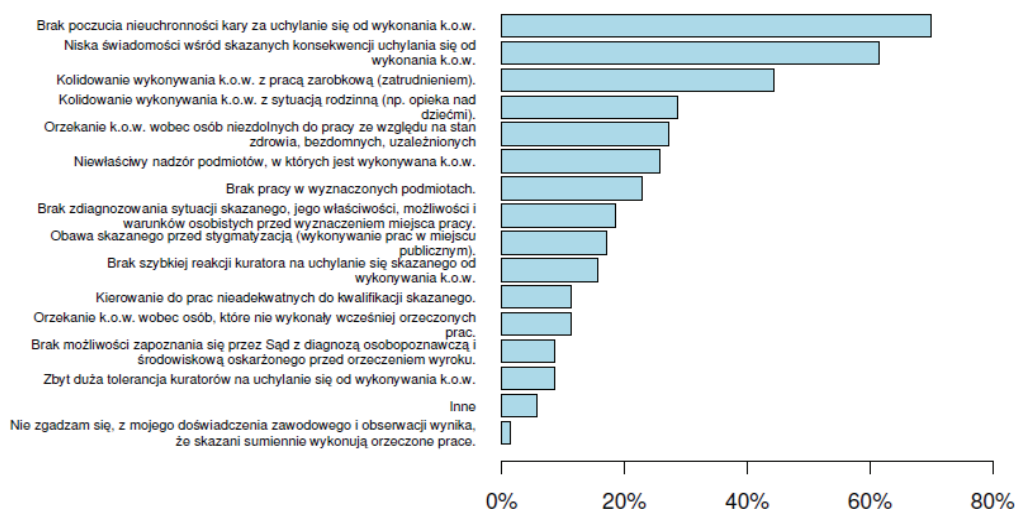
Tylko jeden z respondentów odpowiedział: „Nie, takie sytuacje się nie zdarzają”, co świadczy o dużej skali problemów związanych z wykonywaniem przez osoby skazane prac na cele społeczne.

Opinie sędziów dotyczące uchylenia się skazanych od sumiennego wykonywania kary ograniczenia wolności (odpowiedzi na pytanie: „Często zdarza się, że osoby skazane nie wykonują orzeczonych prac lub wykonują je w niepełnym wymiarze godzin i nieregularnie”. Jeśli Pani/Pan zgadza się z tą tezą, proszę wskazać czynniki, które Pani/Pana zdaniem mają największy wpływ na powyższą sytuację), znajdują się na wykresie 6.

Sędziowie w swoich wypowiedziach największy nacisk położyli na dwa czynniki, mające wpływ na niesumienne wykonywanie prac przez skazanych: brak poczucia nieuchronności kary za uchylenie się od wykonania k.o.w. (70,0% odpowiedzi) i niska świadomość wśród skazanych konsekwencji uchylenia się od wykonania k.o.w. (61,4%). Kolejne trzy czynniki mogą być wynikiem, braku diagnozy sytuacji rodzinnej, zawodowej, bytowej i zdrowotnej skazanego przed orzeczeniem wyroku: kolidowanie wykonywania k.o.w. z pracą zarobkową (44,3% odpowiedzi), kolidowanie wykonywania k.o.w. z sytuacją rodzinną (28,6%), orzekanie k.o.w. wobec osób niezdolnych do pracy ze względu na stan zdrowia, bezdomnych, uzależnionych (27,1%). W większości krajów

europiejskich raporty sporządzane przez służby probacyjne lub pracowników opieki społecznej, na potrzeby postępowania przygotowawczego lub sądowego, pozwalają organom orzekającym na zapoznanie się z informacjami w zakresie skuteczności dotychczas stosowanych kar, stanu zdrowia, właściwości i warunków osobistych oskarżonego. W Polsce prokuratura i sądy sporadycznie korzystają z możliwości zlecenia kuratorom wykonania wywiadu środowiskowego, na podstawie art. 214 k.p.k.¹⁷

Wykres 6. Przyczyny niewykonywania przez osoby skazane prac na cele społeczne lub wykonywania w niepełnym wymiarze godzin, niezgodnie z wyrokiem sądu, w opinii sędziów

Źródło: Badania własne

Podobnie jak w grupie kuratorów, tylko jeden z respondentów odpowiedział: „Nie zgadzam się. Z mojego doświadczenia zawodowego i obserwacji wynika, że skazani sumiennie wykonują orzeczone prace”.

Podsumowanie

W polskim prawie karnym dyrektywy wymiaru kary zawarte są w art. 53 § 1 k.k., dotyczą zarówno wyboru rodzaju kary, jak i konkretnej jej wielkości. Wymieniony przepis wskazuje na cztery dyrektywy wymiaru kary, które sąd ma obowiązek uwzględnić. Dwie pierwsze, to jest współmierność kary do stopnia winy i do stopnia społecznej szkodliwości czynu, mają zapewnić sprawiedliwość orzekanych kar; dwie następne – cele kary, a mianowicie zapobiegawcze i wychowawcze oddziaływanie na sprawcę przestępstwa (prewencja indywidualna) oraz społeczne oddziaływanie kary (prewencja ogólna).

¹⁷ *Ibidem*, s. 251–252.

Dyrektywa dostosowania kary do zapobiegawczego i wychowawczego oddziaływania na sprawcę, ma na celu takie ukształtowanie kary, aby możliwie najskuteczniej zapobiegać jego powrotowi do przestępstwa. Jednakże przyszłe postępowanie człowieka jest uzależnione od wielu okoliczności natury indywidualnej (endogennych) i społecznej (egzogennych), których wystąpienie i siła wpływu nie dadzą się przewidzieć w chwili orzekania kary przez sąd. Można więc mówić jedynie o prognozie kryminologicznej, która powinna opierać się na rozpoznaniu okoliczności, które doprowadziły do popełnienia przestępstwa, właściwości i warunków osobistych sprawcy, ocenie jego dotychczasowego życia i relacji środowiskowych¹⁸.

Ustawodawca w 2009 r., wprowadzając przepis art. 58 § 2a k.k. zwrócił szczególną uwagę na konieczność ustalania możliwości wykonania pracy na cele społeczne przez oskarżonego, przed jej orzeczeniem: „W nowym przepisie § 2a w art. 58 k.k. wprowadzono istotną normę gwarancyjną. Nieodpłatna kontrolowana praca na cele społeczne, nie byłaby orzekana wobec oskarżonych, co do których ze względu na stan zdrowia lub ich właściwości i warunki osobiste, istniałoby uzasadnione przekonanie, że nie wykonają takiej pracy. Wprowadzenie projektowanego przepisu uzasadnia okoliczność, iż w praktyce zdarzają się wypadki, że kara ograniczenia wolności jest orzekana – zwłaszcza w wyrokach wydawanych na posiedzeniu, bez udziału oskarżonych – wobec osób niezdatnych do wykonywania takiej pracy [...]. Właściwości i warunki osobiste, o jakich mowa w proponowanym zapisie, to zwłaszcza sytuacja rodzinna oskarżonego, który np. sprawuje bezpośrednią opiekę nad małoletnimi dziećmi bądź starszymi, schorowanymi członkami rodziny i nie jest w stanie zapewnić im opieki na czas wykonywania pracy. Przepis ten będzie miał również zastosowanie w sytuacji, gdy oskarżony był uprzednio skazany na karę ograniczenia wolności i uchylał się od jej wykonania, co może uzasadniać pogląd o niecelowości ponownego stosowania wobec tej osoby kary tego rodzaju”¹⁹.

Na powyższe zagadnienia również została zwrócona uwaga w 2011 r. w dokumencie *Strategia Sprawne Państwo 2011–2020*, w którym zaznaczono, że z uwagi na małą liczbę wywiadów zleczanych w trybie art. 214 k.p.k.: „sądy nie posiadają [...] profesjonalnie sporządzonej informacji o osobie podejrzanego albo oskarżonego, co powoduje, że orzeczenia, zwłaszcza z zastosowaniem oddziaływań probacyjnych, nie są poparte właściwym rozpoznaniem w zakresie deficytów lub potencjałów. W większości spraw, sąd nie dysponuje żadnym materiałem informacyjnym na temat osoby podejrzanego, za wyjątkiem sporadycznych opinii biegłych, a także informacji, które zdecydował się podać sam sprawca, przesłuchiwany w toku postępowania przygotowawczego [...]. Błędnie

¹⁸ A. Marek, *Komentarz do art. 53 Kodeksu karnego*, Wolters Kluwer, Lex/el 2010.

¹⁹ Projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Kodeks karny wykonawczy, ustawy – Kodeks karny skarbowy oraz niektórych innych ustaw, z dnia 21 listopada 2008 r., druk sejmowy nr 1394, Uzasadnienie.

orzeczona kara i środki oddziaływania nie wypełnią swoich celów, a całe postępowanie sądowe nie doprowadzi do zmiany postawy skazanego. Niezbędne jest także wprowadzenie w życie zaawansowanej diagnozy osobopoznawczej i prognozy kryminologicznej, która jest koniecznym warunkiem rozwoju służby probacyjnej oraz prawidłowego rozpoznania sytuacji osoby na etapie postępowania rozpoznawczego; wprowadzenie wskazanych rozwiązań powinno uwzględniać dorobek nauk psychologicznych, kryminologicznych, społecznych i statystycznych”²⁰.

Podjęcie i wykonywanie nieodpłatnej kontrolowanej pracy na cele społeczne, w sposób sumienny i efektywny, bez naruszania porządku i dyscypliny, obowiązujących w wyznaczonym przez kuratora podmiocie, powinno spełniać decydującą rolę w realizacji celów wychowawczych, wykonywanie zaś określonej pracy oraz stosowanie się do pozostałego zespołu ograniczeń, które stanowią dolegliwość dla skazanego w mechanizmie oddziaływania kary, spełnia funkcje prewencyjno-zapobiegawcze²¹. Praca na cele społeczne ma uczyć społecznie pożądanых postaw, a w szczególności poczucia odpowiedzialności oraz potrzeby przestrzegania porządku prawnego. Właściwie dobrana, nadzorowana i wykonana może osiągnąć powyższe cele i mieć wpływ nie tylko na przyszłość skazanego, ale także jego rodziny oraz środowiska lokalnego. Wykonywanie pracy ma dla człowieka istotne znaczenie psychologiczne z wielu powodów: zaspokajają potrzebę osiągnięć, zwiększa poczucie własnej wartości, sprawczości, rozwija zdolności, pobudza zainteresowania, stawia wymagania, których spełnienie podtrzymuje zdrowie psychiczne jednostki.

Aby kary pośrednie były skuteczne i spełniały swoją rolę, muszą być rzetelnie nadzorowane i rygorystycznie egzekwowane. Odroczenia i przerwy w ich wykonaniu powinny być traktowane jako szczególnie uzasadniony wyjątek. Niewywiązywanie się skazanych z ciężących na nich obowiązków powinno skutkować zaostreniem represji ustanowionych pierwotnie, odpowiednio do winy sprawcy²². Brak stanowczego egzekwowania od osób skazanych na prace społeczne prawidłowej realizacji obowiązków związanych z przedmiotową karą oraz niekonsekwentne reagowanie na uchylanie się od wykonania kary, mogłoby mieć wpływ na poczucie bezkarności u osób skazanych oraz zachwianie poczucia nieuchronności kary za niestosowanie się do wyroku sądu.

Przed wejściem w życie ustawy z dnia 5 listopada 2009 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania Karnego, ustawy – Kodeks karny wykonaw-

²⁰ Strategia Sprawne Państwo 2011–2020 (Projekt), Warszawa 6 kwietnia 2011 (źródło: http://www.mswia.gov.pl/portal/pl/2/9075/Strategia_Sprawne_Panstwo_20112020.html) [dostęp 12.02.2014].

²¹ A. Duracz-Walczak, K. Strzępek, *op. cit.*, s. 192.

²² A. Bałandynowicz, *Probacja. Wychowanie do wolności*, Primum, Warszawa 1996, s. 46–47; A. Bałandynowicz, *System probacji – kary średniej mocy i środki wolności dozorowanej jako propozycja sprawiedliwego karania*, „Prokuratura i Prawo” 2005, nr 12, s. 42.

czy, ustawy – Kodeks karny skarbowy oraz niektórych innych ustaw, z Departamentu Wykonania Orzeczeń i Probacji w Ministerstwie Sprawiedliwości do wszystkich Sądów Okręgowych przesłane zostało pismo nadzorcze, z którego wynikało, że: „kara ograniczenia wolności połączona z pracą społecznie użyteczną jest pożądanym instrumentem polityki karnej, który zazwyczaj nie jest stosowany przez sądy z dostateczną częstotliwością, o czym świadczą statystyki wskazujące na ciągle większą popularność kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania. Niewątpliwym czynnikiem stymulującym nadanie tej karze statusu podstawowego środka polityki karnej jest usprawnienie sposobu jej wykonywania, co łączy się z pełnym wykorzystaniem dostępnych obecnie procedur, jak też oczywista jest potrzeba pewnych zmian legislacyjnych. Mimo, że to na kuratorach sądowych przede wszystkim ciąży obowiązek gwaranta prawidłowego wykonania kary ograniczenia wolności, to konieczne jest współdziałanie innych podmiotów, to znaczy sprawne procedowanie przez sąd w ramach postępowań incydentalnych oraz skoordynowana polityka informacyjna podmiotów, u których wykonywana jest praca społecznie użyteczna. Działania wszystkich tych organów i podmiotów powinny implikować kształtowanie wyraźnej świadomości u skazanego o nieopłacalności uchylania się od wykonania kary”²³.

---

²³ *Wykonywanie kary ograniczenia wolności i pracy społecznie użytecznej – analiza sprawozdań z lustracji i wizytacji*, Departament Wykonania Orzeczeń i Probacji w Ministerstwie Sprawiedliwości, 24 marca 2009 r., załącznik do pisma nr DWOiP-II-531-5/09, publikowane [w:] A. Janus-Dębska, *Uwarunkowania efektywnego wykonania...*, s. 115; *eadem*, *Uwarunkowania i przeszkody wykonania kary ograniczenia wolności*, [w:] M.H. Kowalczyk, M. Szykut, *Współczesne problemy resocjalizacji. W poszukiwaniu nowych rozwiązań*, Akapit, Toruń, 2015, s. 151.

